

ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

Η περίπτωση του οροπεδίου του Λασιθίου

Του Δρος **Στέφ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ**
Οικονομολόγου

Συνέχεια εκ του προηγούμενου τεύχους 20/2000

Το οροπέδιο Λασιθίου ευρίσκεται στον ομώνυμο Νομό και είναι το μεγαλύτερο¹⁸ της Ελλάδος¹⁹: ύψος 850 μ., μήκος 10 χιλ. από Δ. προς Α. και πλάτος 5 χιλ. από Β. προς Ν.

Τα όρη²⁰, τα οποία περιβάλλουν το οροπέδιο είναι: νοτιοανατολικά ο κύριος όγκος της υψηλότερης κορυφής Σπαθί, ανατολικά η Τζίβη ή Αλοΐδα (1.664 μ.), η βόρεια Σελένα (1.559 μ.), βορειοδυτικά το Λουλουδάκι (1.163 μ.), δυτικά η Σκλύκα (1.298 μ.) και ο Αφέντης (1.578 μ.), νότια ο Σαρακηνός (1.580 μ.), το Βιργιωμένο (1.414 μ.) και η Μαγεύτρα (1.462 μ.)²¹. Σήμερα η επαρχία συνδέεται με ασφαλτοστρωμένο δρόμο με το Ηράκλειο (58 χιλ.), την κωμόπολη Τζερμιάδω και με την πρωτεύουσα του Νομού, τον Άγιο²² Νικόλαο (43 χιλ.).

Η ευρύτερη περιοχή του Λασιθίου με αριθμούς

Ο Νομός Λασιθίου έχει έκταση 1.818 τετρ. χιλ. και πληθυσμό²³ 73.880 κατοίκους. Ο Νομός Λασιθίου παράγει το 0,8% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος της χώρας, από το οποίο τα δύο τρίτα προέρχονται από τις υπηρεσίες. Οι διανυκτερεύσεις αλλοδαπών φτάνουν το 1,7 εκατ. και φέρνουν το Νομό Λασιθίου έβδομο στην κατάταξη με 4% του συνόλου της χώρας. Συγκεκριμένα, το 1998 οι κλίνες στα ξενοδοχειακά καταλύματα ήταν 21.057. Με κατά κεφαλή προϊόν 3,9 εκατ. δραχμ. 16% υψηλότερο του μέσου ό-

18. Σ. Σπανάκη: Ό.π., σελ. 344.

19. Π. Λαμπρόπουλος (1988): *Εγχειρίδιο Επιχειρηματικότητας*. Αθήνα, σελ. 20.

20. Ό.π.: *Η Κρήτη*, α' Τόμος, σελ. 344.

21. *Το Λασιθί (1988): Στο χρόνο και στην Ιστορία*, σελ. 8.

22. Κ. Ρωμαίος: *Εγκυκλοπαίδεια λαογραφική και γεωγραφική: Ελλάς, τόμος Β2*, σελ. 411.

23. *Επίσημη Ειδική Έκδοση (1999) με θέμα «Κρήτη» Εφημερίδας ΚΕΡΔΟΣ και Κ. Ρωμαίος: Εγκυκλοπαίδεια λαογραφική και γεωγραφική: Ελλάς, τόμος Β2*, σελ. 411.

ρου της Ελλάδας, η θέση του Νομού Λασιθίου, ως προς το μέσο όρο της χώρας σε διάστημα μίας δεκαετίας έμεινε σταθερή. Οι κάτοικοι του καταναλώνουν το 85% του οικιακού ρεύματος του μέσου Έλληνα και αναλογούν 19 αυτοκίνητα σε 1000 κατοίκους. Τέλος, το σύνολο των καλλιεργειών του Νομού φτάνει τα 565.218 στρέμματα. Κύρια προϊόντα είναι η τομάτα (38.216 τόνοι το 1998), η πατάτα (39.160 τόνοι) και το ελαιόλαδο (15.269 τόνοι).

Πρωτεύουσα του Νομού είναι ο Άγιος Νικόλαος χτισμένη στη θέση, που βρισκόταν η αρχαία Λατώ και όπου παλαιότερα υπήρχε το Ενετικό Φρούριο του Μιραμπέλου²⁴.

Λασιθι: η πολιτιστική και αρχαιολογική διάσταση

Το Λασιθι υπολογίζεται, ότι κατοικήθηκε από τη νεολιθική εποχή (5000 π.Χ.). Λείψανα αρχαίων οικισμών βρέθηκαν στη θέση Παπούρα, κοντά στο χωριό Λαγού. Ανασκαφές έγιναν επίσης στο χωριό Πλάτη, όπου αποκαλύφθηκαν κατοικίες με πρωτότυπη και ενδιαφέρουσα αρχιτεκτονική³¹ γραμμή. Επάνω στα βουνά του Λασιθίου γεννήθηκε, σύμφωνα με τη μυθολογία, ο Δίας μέσα σε ένα σπήλαιο, το Δικταίο Άντρο ή Σπήλαιο του Ψυχρού, που βρίσκεται σε υψόμετρο 1025 μέτρων. Το Δικταίο Άντρο έπαιξε το ρόλο του Σπηλαίου της Βηθλεέμ των προχριστιανικών χρόνων³². Τόσο για το λιθωματικό του διάκοσμο, όσο και - κυρίως - για την προϊστορική λατρευτική του αξία ως τόπου γέννησης του «πατέρα των ανδρών και των Θεών», είναι το σπουδαιότερο σπήλαιο³³ της Κρήτης.

Περί το 1100 π.Χ. τελειώνει ο πολιτισμός της εποχής του Χαλκού του Αιγαίου. Το τέλος του πολιτισμού σημειώνεται στην Κρήτη με την εισβολή ενός νέου λαού, που πρέπει να ταυτιστεί με τους Δωριείς³⁴. Οι κατατρεγμένοι από την κάθοδο των Δωριέων Μινωϊτες καταφεύγουν το 1100 π.Χ. στο απότομο και κατορθάχαλο ύψωμα Καρφί, που βρίσκεται βόρεια του Λασιθίου³⁵.

Η Αρχαϊκή, η Κλασική, η Ρωμαϊκή και η Ελληνιστική εποχή δεν άφησαν δυστυχώς εμφανή ίχνη στο Λασιθι. Αλλά και η Α' και Β' βυζαντινή περίοδος μας τροφοδοτούν με ελάχιστες γνώσεις γύρω από την ιστορία του Λασιθίου³⁶. Κατά τους πρώτους αιώνες της Βενετοκρατίας το Λασιθι, που ανήκε στο σεξτέριο (επαρχία) των Αγίων Αποστόλων, είχε γίνει κέντρο των επαναστατών κατά των Βενετών³⁷. Η πρώτη κατά των Ενετών επανάσταση έγινε στο Λασιθι το 1212 μ.Χ..

24. Οι πίνακες (1999), προέρχονται από τα απογραφικά επίσημα παραστατικά Νομαρχίας Λασιθίου.

31. Γ. Παναγιωτάκης (1981): Το Λασιθι, σελ. 20.

32. Σ. Σπανάκη: Ό.π., σελ. 534.

33. Σ. Σπανάκη: Ό.π., σελ. 348.

33. Ό.π., σελ. 29.

34. Ό.π., σελ. 30.

35. Σ. Σπανάκη (1986): Ό.π., σελ. 350.

36. Θ. Δετοράκη (1986): Ιστορία της Κρήτης, σελ. 169.

Κωνσταντίνος ΓΕ.
ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Καθηγητής Τμ. Οικ. και
Περιφ. Ανάπτ. Π.Π.Κ.Π.Ε.

**ΤΑ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΑ
ΚΙΝΗΤΡΑ
ΣΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ
ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

Αθήναι, 1993

Κωνσταντίνος ΓΕ.
ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Καθηγητής Τμ. Οικ., Περιφ. Ανάπτ.
Παντείου Πανεπιστημίου Κ.Π.Ε. Αθηνών

**Η ΔΗΜΟΣΙΟΤΗΤΑ
ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ
ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ
ΑΝΘΡΩΠΙΝΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ
ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ
ΚΟΙΝΗ ΓΝΩΜΗ
ΠΡΟΠΑΓΑΝΔΑ
ΜΕΣΑ ΔΗΜΟΣΙΟΤΗΤΑΣ
ΝΟΜΙΚΕΣ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ
ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΠΡΟΒΟΛΗ**

Ζ' έκδοση
Αθήναι, 1998

Στην επανάσταση των Χορταστών το 1273 μ.Χ. το Λασιίθι χρησιμοποιείται και πάλι ως βασικό ορμητήριο. Στην επανάσταση των αδελφών Καλλέργη το 1363 μ.Χ. πραγματοποιούνται στη μονή Κρουσταλλένιας οι πρώτες επαναστατικές συνελεύσεις³⁸.

Το οροπέδιο για δύο περίπου αιώνες (1293-1497) ερημώνεται λόγω συμμετοχής³⁹ των κατοίκων στις επαναστάσεις του Α. Καλλέργη, Λ. Καλλέργη, των Ψαρομηλίγγων και του Αγίου Τίτου⁴⁰.

Στην περίοδο της Τουρκοκρατίας το Λασιίθι έπαιξε και πάλι το ρόλο του ως κέντρο⁴¹ και καταφύγιο των επαναστατών⁴².

Στο οροπέδιο εκτός από τις 63 εκκλησίες υπάρχουν δύο σημαντικές μονές, η μονή Κρουσταλλένιας, πιθανός χρόνος ίδρυσής της το έτος 1241 (Β' Βυζαντινή περίοδος) και η μονή Βιδιανής⁴³.

Το έδαφος και οι καλλιέργειες

Η πεδιάδα του Λασιθίου απολαμβάνει κατά το θέρος μία αδιάκοπη άνοιξη. Είναι επίπεδη, πλούσια⁴⁴ σε δημητριακά. Συγχρόνως εκτρέφονται μεγάλα ζώα, υποζύγια και

37. Ό.π.: Το Λασιίθι.

38. Χ. Γάσπαρης (1994): Φυσικό και αγροτικό τοπίο στη μεσαιωνική Κρήτη. Ίδρυμα Γουλανδρή-Χορν, σελ. 30.

39. Σ. Σπανάκη (1984): Συμβολή στην ιστορία του Λασιθίου κατά τη Βενετοκρατία, σελ. 9.

40. Θ. Δετοράκη (1986): Ιστορία της Κρήτης, σελ. 180.

41. Σ. Σπανάκη: Η Κρήτη, α' τόμ., σελ. 350.

42. Γ. Παναγιωτάκη: Το Λασιίθι.

43. Δετοράκη (1986): Ιστορία της Κρήτης, σελ. 370.

44. Σ. Σπανάκη: Ό.π., σελ. 341 και 158.

βοοειδή^{45,46}. Το 1698 στην επαρχία⁴⁷ Λασιθίου εκτρέφονταν 5.897 πρόβατα. Το οροπέδιο ήταν ανέκαθεν τόπος εύφορος και γόνιμος⁴⁸ με «θαυμάσιο κλίμα και θαυμάσιο στερνίσιο νερό».

Τα χωριά είναι κτισμένα γύρω από τα κράσπεδα της λεκάνης. Το έδαφος, πλούσιο, προσφέρεται για ποικίλλες καλλιέργειες. Από το κέντρο της λεκάνης προς τα άκρα διαδοχικά αναπτύσσονται, ανάλογα με το βαθμό υγρασίας, τα δημητριακά, τα οπωροφόρα, τα κηπευτικά, οι ζωοτροφές. Το έδαφος του κάμπου αποτελείται από υδατογενείς προσχώσεις και είναι γονιμότατο. Πολλές χιλιάδες ανεμόμυλοι, που αντλούν το νερό από τα πηγάδια και ποτίζουν τον κάμπο δίδουν μία εξαιρετική κίνηση και ζωή στο μοναδικό τοπίο. Παράγει περί τους 15.000 τόνους πατάτας εξαιρετικής ποιότητας και 3-4.000 τόνους⁴⁹ θαυμάσια μήλα διαφόρων ποικιλιών. Το έδαφος⁵⁰ επίσης του οροπεδίου είναι από τα πιο κατάλληλα για την καλλιέργεια των δημητριακών.

Σήμερα το οροπέδιο, σε αντίθεση με τον υπόλοιπο Νομό Λασιθίου, στηρίζει την ανάπτυξή του κυρίως στη γεωργία και στην κτηνοτροφία με πολύ μικρή συμμετοχή του τουρισμού. Επομένως, ο πρωτογενής τομέας βασίζεται στις παραδοσιακές καλλιέργειες ενώ έχουν προστεθεί και άλλα προϊόντα και η άντληση του νερού γίνεται με μηχανικά μέσα. Αναφορικά με το δευτερογενή τομέα (με την πρωτογενή έρευνα που πραγματοποιήθηκε), καταγράφηκαν συνολικά 174 επιχειρήσεις, ενώ στον τριτογενή καταγράφηκαν συνολικά 7 μικρές ξενοδοχειακές μονάδες τύπου επιπλωμένων δωματίων.

Θετικές και αρνητικές επιδράσεις από την προτεινόμενη τουριστική επιχειρηματικότητα στην περιοχή

Οι θετικές επιδράσεις του τουρισμού στο οροπέδιο θα είναι οι εξής: Άμεση και επικερδέστερη διάθεση των τοπικών αγροτικών προϊόντων. Ενίσχυση της ορεινής γεωργίας της περιοχής. Αξιοποίηση της ξυλείας της περιοχής για τουριστικές κατασκευές. Ευαισθητοποίηση όλων σε θέματα προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος μέσω της στενής επαφής των επισκεπτών με τη φύση, που γίνεται πλέον ένας βασικός παράγοντας της αναψυχής τους. Βελτίωση του οδικού δικτύου του οροπεδίου. Αύξηση του εισοδήματος των ντόπιων κατοίκων, δεδομένου, ότι ο ορεινός τουρισμός θα δώσει ώθηση στην ανάπτυξη και άλλων κλάδων, ενώ μέχρι σήμερα κυριαρχεί η ενασχόληση με τον πρωτογενή τομέα. Άνοδος του βιοτικού επιπέδου. Ανακοπή του ρεύματος της αστυφιλίας από το οροπέδιο.

Στις αρνητικές επιδράσεις μπορούν να αναφερθούν: Εκχερσώσεις δασών για τουριστικούς σκοπούς. Ζημίες στο δάσος από το πρόσθετο οδικό δίκτυο και από τις δραστη-

45. Σ. Σπανάκη: 'Ο.π., σελ. 90.

46. Χ. Μπουοντελμόντι: 'Ο.π., σελ. 69.

47. Γιολάντα Τριανταφυλλίδου (1988): *Βικελαία Βιβλιοθήκη: Το εμπόριο και η οικονομία της Κρήτης*.

48. 'Ο.π., σελ. 65.

49. Γιολάντα Τριανταφυλλίδου (1988): 'Ο.π., σελ. 120.

50. 'Ο.π., σελ. 90.

ριότητες αναψυχής. Μείωση της προστατευτικής επίδρασης του δάσους και ζημίες στην παρεδαφιαία βλάστηση μέσω της άμεσης (εκχερσώσεις, κοπή δέντρων) αλλά και έμμεσης (σταδιακή ρύπανση του περιβάλλοντος από απορρίμματα) φθοράς των ορεινών εκτάσεων. Μετακίνηση εργατικού δυναμικού από τη γεωργία και τη δασοπονία (αν και με την έρευνα απεδείχθη, ότι δεν ασχολούνται πολλοί κάτοικοι) στον τουριστικό τομέα. Εγκατάλειψη γεωργικών εκτάσεων. Απώλεια της πολιτιστικής ιδιαιτερότητας, λόγω της αλλοίωσης του τοπίου και της εισροής ξένων προς την παράδοση στοιχείων. Επίσης, η κατασκευή του οδικού δικτύου, των εστιατορίων και των ξενώνων θα διαταράσσει τους βιότοπους των άγριων ζώων. Η άγρια πανίδα θα βρίσκεται σε συνεχή ενόχληση τόσο το χειμώνα, όσο και το καλοκαίρι από τους επισκέπτες και πολλές φορές θα απομακρύνεται από τις θέσεις αναπαραγωγής της. Το νερό, στη συνέχεια, που έχει μεγάλη σημασία στην αναψυχή, είτε πρόκειται για μικρές ορεινές λίμνες, είτε για χειμάρρους, θα λιγοστεύει, ενώ η αυξανόμενη χρήση των υδάτινων αποδεκτών τους θα οδηγεί σε ποιοτική υποβάθμιση.

Τέλος, η φύση και το τοπίο, που αποτελούν για τον ορεινό τουρισμό πρωτεύοντα στοιχεία θα υποστούν υπερφορτίσεις των θέσεων θέας και μπορεί να οδηγήσουν σταδιακά και στην αισθητική αλλοίωσή του.

Ορεινός τουρισμός, υποδομή και τοπικός πληθυσμός

Η ραγδαία τουριστική ανάπτυξη απαιτεί την κατασκευή εκτεταμένων έργων υποδομής και οικοδομών, που συχνά αλλοιώνουν την εικόνα του υπαρκτού δομημένου περιβάλλοντος, ανατρέποντας ιδιαίτερα την κλίμακα τοπικής δόμησης με τη δημιουργία ενός νέου μικτού δομημένου περιβάλλοντος, όπου συνυπάρχουν-συνήθως χωρίς αρμονία-το σύγχρονο με το παραδοσιακό. Μία επακόλουθη επίπτωση, συνεπώς, είναι αυτή της αισθητικής ρύπανσης των στοιχείων του τοπικού πολιτισμού και των παραδοσιακών οικισμών. Επίσης, ευκολότερη διάθεση των αγροτικών προϊόντων. Βελτίωση των οικονομικών - καταναλωτικών δεικτών. Εγκατάλειψη του επαγγέλματός τους. Εγκατάλειψη των τοπικών εθίμων. Τάσεις μιμητισμού των κοινωνικών προτύπων των τουριστών, κυρίως από την νεολαία.

Επιχειρηματικές προοπτικές

Η συνολική επιχειρηματική στρατηγική, που θα βασισθεί στο marketing θα στοχεύει στο τι προϊόν θα πωληθεί, σε ποιον θα πωληθεί και πώς θα πωληθεί. Αυτό προϋποθέτει έρευνα της τουριστικής αγοράς χρησιμοποιώντας πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές πληροφόρησης και κατόπιν θα τεθεί σε πλήρη εφαρμογή το Business Plan, όπου, μεταξύ άλλων, θα σχεδιασθεί και μία στρατηγική επικοινωνίας με μακροπρόθεσμο χαρακτήρα, όπως προτείνει⁵¹ και η τουριστική διαφήμιση. Δηλαδή, πρέπει να αποστέλονται ειδικά επιστημονικά τεκμηριωμένα λευκώματα και αφίσες ανάλογου περιεχομένου στα

⁵¹ Λαμπρόπουλος Π. (1998): *Εγχειρίδιο Οργάνωσης διαχείρισης ατομικών και μικρών επιχειρήσεων*. Αθήνα σελ., 29 και Jamew W. Taylor (1998): *Επιχειρησιακός Προγραμματισμός*. Αθήνα, σελ. 15.

ξένα Πανεπιστήμια ή σχολεία, που διαθέτουν τμήματα ελληνικών σπουδών ιστορίας, πολιτισμού και αρχαιολογίας. Η διαφημιστική προσπάθεια πρέπει να συνδυασθεί με την προβολή του ορειβατικού και του φυσιολατρικού τουρισμού⁵². Να διοργανώνονται συχνότερα αρχαιολογικές και εικαστικές εκθέσεις στο εξωτερικό με αντικείμενο προβολής όλους τους πόρους του οροπεδίου του Λασιθίου. Να υπάρξει πρόγραμμα εφαρμογής δημοσίων σχέσεων, ώστε να συνεργασθούν τα ελληνικά μουσεία, η Αρχαιολογική Υπηρεσία και η Ε.Ρ.Τ. με αντίστοιχους φορείς του εξωτερικού για την παραγωγή επιστημονικών ντοκιμαντέρ για την περιοχή του οροπεδίου του Λασιθίου. Να παρέχονται διοικητικές και γενικά πάσης φύσεως διευκολύνσεις σε επιστημονικές ομάδες, που επισκέπτονται την Κρήτη προσεγγίζοντας το οροπέδιο, προκειμένου να εκπονήσουν κάποια ερευνητική εργασία στο οροπέδιο. Να εκδοθούν από τους τοπικούς ΟΤΑ ειδικά ενημερωτικά φυλλάδια για τον ορεινό τουρισμό και τα σπορ του οροπεδίου του Λασιθίου, εφ' όσον προηγηθούν μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων καθώς και αναλύσεις μοντέλων για τον καθορισμό της φέρουσας ικανότητας ελέγχου αριθμού επισκεπτών. Να διοργανώνονται σεμινάρια ελληνικής γλώσσας κατά τους θερινούς μήνες στο οροπέδιο. Να διαμορφωθούν στην περιοχή μικρά πάρκα για αθλοπαιδιές και κατασκηνώσεις, καθώς και μικρά μονοπάτια για τους περιηγητές. Να οργανώνονται σχολικές εκδρομές στο οροπέδιο σε συνεργασία με την Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Να διατηρηθεί το φυσικό παραδοσιακό «χρώμα» της περιοχής: να μην υπάρχουν φωτεινές επιγραφές με νέον αλλά πινακίδες χειροποίητες (όπως στις Αρχάνες). Τα ξενοδοχεία και οι ξενώνες να φέρουν μόνο ιστορικά και μυθολογικά ονόματα της περιοχής. Οι ταβέρνες να προσφέρουν μόνο κρητικά εδέσματα και ποτά. Να δημιουργηθεί κέντρο Οικολογικών Ερευνών (που ήδη προβλέπεται στα πλαίσια των προτάσεων) στο οροπέδιο του Λασιθίου, που θα εξυπηρετεί, πλην του τουρισμού, την έρευνα και την εκπαίδευση με την προσέλκυση πανεπιστημιακών και ερευνητικών ομάδων με ειδικά οικολογικά ενδιαφέροντα.

Τέλος, κρίνεται σκόπιμη η υλοποίηση του σχεδίου επιχειρηματικού προγραμματισμού και Μάρκετινγκ, με τη μορφή μικρών και μεσαίων και δημοτικών-διαδημοτικών⁵³ επιχειρήσεων, ώστε οι ντόπιοι να αναπτύξουν επικερδώς τις δραστηριότητές τους όχι μόνο σε περιόδους αύξησης του τουριστικού ρεύματος, αλλά και ύφεσης, προσπαθώντας έτσι να αξιοποιήσουν και να αναδείξουν τις φυσικές ομορφιές του οροπεδίου του Λασιθίου, τα σπήλαια και τα καταφύγια, τα φαράγγια και τις πηγές, τα δασωμένα μονοπάτια, τους επιβλητικούς ορεινούς όγκους, τα μεγάλα ιστορικής αξίας μνημεία που υπάρχουν σε αφθονία στην περιοχή και τους χιλιάδες ανεμόμυλους της περιοχής αφού οι επιχειρήσεις αυτές θα είναι σωστά διαρθρωμένες προκειμένου να παραμείνουν ανταγωνιστικές σ' ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον.

52. *Ι. Χασιδ-Α.Καραγιάννης (1999): Η Επιχειρηματικότητα στην Ελληνική Οικονομία. Αθήνα, σελ. 9.*

53. *Βλ. Ελέν. Θεοφίλη (1999): Οι ειδικότερες ρυθμίσεις για τις διαδημοτικές επιχειρήσεις και η συμβολή τους στην ανάπτυξη της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Αθήνα, 1999, σελ. 121 επόμενα.*